

Det Anarkistiska Biblioteket

SAC, CNT och den spanska syndikalismen

Per Lindblom

Per Lindblom
SAC, CNT och den spanska syndikalismen
2014

Ur boken Anarkosyndikalismens återkomst

sv.anarchistlibraries.net

2014

Innehåll

SACs solidaritetsarbete för CNT	4
John Andersson	4
Helmut Rüdiger	8
Britta Gröndahl	9
Lars Torbiörnsson	10
Leif Hallstan	11
Annika Hjelm	11
CNT under den spanska transitionen	12
Upplösningen av Sindicato Vertical	13
Det politiska våldet	14
Fackföreningarna legaliseras	14
CNTs återkomst	15
Los pactos de la Moncloa	17
De fackliga valen	17
”Fallet Scala”	18
CNTs kongress i Madrid 1979	20
I det demokratiska Spanien	21
CNT och det ”Förnyade” CNT	22
Det fackliga arvet	23
Ockupationen av Solidaridad Nacional	23
Det historiska arvet	24
Det ackumulerade arvet	24
Fördelningen av tillgångarna	25
Några intryck från dagens Barcelona	27
Striden om Via Laietana	28
Ekonomisk kris och munkavlelag	30

Ekonomisk kris och munkavlelag

Efter en lång period av stagnation har de spanska syndikalistiska organisationerna återigen börjat växa. CNT och CGT ingår med självklarhet i den stora folkliga proteströrelse som vuxit fram under den ekonomiska kris som under de senaste åren drabbat Spanien hårt. Men den spanska syndikalismen utgör idag bara en del av denna rörelse medan den under sin storhetstid hade omslutit och kanaliserat den genom sina syndikat. Skillnaderna mellan förr och nu är uppenbara. Den syndikalistiska rörelsen är idag jämförelsevis svag i Spanien, åtminstone i jämförelse med dess eget storslagna förflutna. Men det går även att känna igen mekanismer från det förgångna.

Precis som under tidigare perioder då den syndikalistiska rörelsen varit på uppgång har den återigen börjat drabbas av ökad repression. I april 2012 arresterades till exempel Laura Gómez, sekreterare för CGT-Barcelona. Hon hade varit med och eldat upp en kartong innehållande fotostatkopior av sedlar utanför Barcelonas börshus under en demonstration. Hon anklagades därefter för mordbrand och för en rad andra brott som kopplades till samma händelse. Hon hotades av 20 års fängelse men släpptes efter omfattande protester några veckor senare.⁽²⁹⁾ I maj 2013 arresterades fem medlemmar i CNT, de så kallade "Los Cinco de Sabadell" (De fem från Sabadell) som anklagades för terrorism och för att tillhöra en våldsam anarkistgrupp vid namn "Bandera Negra" (Svarta fanan). På senare tid har en rad gripanden gjorts och skuldfrågan obeaktad är det många som gör kopplingar till liknande händelser i det förflutna.

I den ekonomiska krisens och de folkliga protesternas Spanien infördes den 1 mars 2014 den så kallade "Medborgarskyddslagen" (Ley para la Protección de la Seguridad Ciudadana) allmänt kallad "Munkavlelagen" (Ley mordaza). Lagen som allvarligt begränsar yttrandefriheten och demonstrationsrätten klubbades igenom av en regering där högerpartiet Partido Popular har egen majoritet. Partido Popular har i sin tur sina rötter i den gamla diktaturen och den nya lagstiftningen har ännu en gång fått många spanjorer att dra paralleller till Francodiktaturen.

En av orsakerna till att det svenska SAC kom att spela en liten men ändå inte obetydlig roll då Spanien skulle demokratiseras efter närmare 40 år av diktatur, var att SAC vid denna tid var den enda kvarvarande syndikalistiska organisation som överlevt de båda världskrigen med sin verksamhet någorlunda intakt. Att SAC, till skillnad från CNT, aldrig varit olagligförklarad och därmed hade kunnat verka öppet innebar också att SAC haft möjlighet att bygga upp små, men för den syndikalistiska rörelsen jämförelsevis stora, ekonomiska resurser med vilka man alltsedan 1930-talet, under den efterföljande diktaturen och under transitionen kunnat ge ett litet men välbehövligt stöd till CNT.

⁽²⁹⁾ Se t ex Martínez, Guillem, "A por nosotros. A por nuestra fragilidad" i *Rojo y Negro*, maj 2012, s. 6.

SACs solidaritetsarbete för CNT

De relationer som upprättats mellan SAC och CNT redan på 1910-talet hade fördjupats under det spanska inbördeskriget 1936–1939. Ett flertal svenska syndikalister arbetade då för CNT i Spanien medan andra stred som frivilliga i dess styrkor. I Sverige bedrev SAC samtidigt ett omfattande opinionsarbete för CNT. Under de tre år som kriget pågick samlade SAC och dess 30 000 medlemmar in över 400 000 kronor till CNT.⁽¹⁾ Hur stora ansträngningar SAC än gjorde för att samla in pengar till CNT, som hade över en miljon medlemmar, så förslog det inte särskilt långt. Att den spanska pesetan inte accepterades som betalningsmedel av andra länder under inbördeskriget gjorde ändå att SACs ekonomiska bidrag i utländsk valuta blev långt viktigare för CNT än dess nominella värde.

Det spanska inbördeskriget kom snart att hamna i fokus för den internationella storpolitiken. Under kriget fick Francosidan ett omfattande stöd från Italien och Tyskland. På den republikanska sidan backades de spanska kommunisterna upp av Sovjetunionen medan CNT i första hand hade det svenska SAC att lita till. Eftersom den syndikalistiska rörelsen var svag utanför Spanien blev denna internationalisering till stor nackdel för CNT och avsaknaden av mäktiga utländska bundsförvanter skulle bli ett återkommande problem för CNT.

John Andersson

Kontakterna mellan SAC och CNT sköttes under inbördeskriget för SACs del främst av dess sekreterare John Andersson⁽²⁾ och för CNTs del av tysken

⁽¹⁾ Beloppet är sammanställt ur SACs verksamhetsberättelser 1936–1939 och motsvarar drygt 11 miljoner i 2014 års penningvärde; jfr Andersson, John (1950), *Med SAC i 40-årig kamp*, Stockholm, Federativs förlag, s. 127.

⁽²⁾ John Andersson (1886–1967) var SACs sekreterare 1929–1953 och generalsekreterare för IAA 1938–1953.

diktaturens fall och Sindicato Verticals upplösning övergavs byggnaden ännu en gång.

Under 1989 ockuperade först CCOO ett par av de nedre våningsplanerna och något senare ockuperade CGT de båda övre våningsplanerna. Senare har även delar av fastigheten kommit att nyttjas av UGT. Eftersom ägarförhållandena var oklara men det ändå var uppenbart att byggnaden tillhörde det ackumulerade arvet har CGT och CCOO kunnat sitta kvar utan att störas av myndigheterna. Det enda problemet för de båda konkurrerande organisationerna har varit att försöka komma överens sinsemellan. Under 2010 förändrades läget dramatiskt.

I slutet av 2010 beslutade fördelningskommissionen för det fackliga arvet, där CCOO och UGT men inte CGT ingår, plötsligt och oväntat att skänka hela fastigheten, som uppges ha ett taxeringsvärde på cirka 90 miljoner euro, till CCOO vilket även innebar att CGT skulle vräkas från byggnaden.⁽²⁸⁾ Att CCOO, tillsammans med UGT, i praktiken har egen majoritet i fördelningskommissionen vad gäller beslutsfattandet om fördelningen av de fackliga delarna av det ackumulerade arvet innebar att man kan se det som att CCOO skänkt byggnaden till sig själv. Från CGT kom genast häftiga protester och stämningarna mellan CGT och CCOO som redan från början varit ansträngda försämrades nu avsevärt.

För CGT är det självklart viktigt att ha sina lokaler centralt belägna i staden. Adressen på Via Laietana har också en symbolisk betydelse då det var på denna gata som det gamla CNT hade sitt huvudkontor under inbördeskriget. Gatan var under denna tid omdöpt till Via Durruti efter en berömd CNT-medlem som stupat under inbördeskrigets inledning. CGT har vägrat att lämna byggnaden och de ockuperar nu sina båda våningsplaner. I skrivande stund, i mars 2014, sitter CGT kvar i huset till CCOOs stora förtret. Sedan 2010 ockuperar alltså CGT de lokaler de redan ockuperat sedan 1990. CGT ligger nu i förhandlingar om nya lokaler men ingen vet om det hinner lösa sig innan polisen kommer för att försöka kasta ut dem.

⁽²⁸⁾ Se pressmeddelande från CGT-Barcelona 2011-01-10, "A CCOO le regalan todo el edificio sindical de Via Laietana, incluido el local de CGT", tillgänglig på: <http://www.cgtbarcelona.org/content/ccoo-le-regalan-todo-el-edificio-sindical-de-laietana-incluido-el-local-de-cgt>

generation som blivit den första som på bred front vågat ifrågasätta och utmana den tystnadens pakt som kapslat in traumat från inbördeskriget och som nu ställer alltmer högljudda krav på att de massgravarna från inbördeskriget ska öppnas så att offren kan indentifieras.

Idag är stämningarna mellan de båda fraktionerna alltså långt vänligare än när de interna stridigheterna var som mest intensiva i mitten av 1980-talet. Under 2012 kunde CNT och CGT till och med hålla en gemensam demonstration på första maj. De båda organisationerna behandlar numera varandra mestadels med respekt och det har även blivit allt vanligare att dess medlemmar samarbetar fackligt.

De lokaler som idag innehas av CNT och CGT i dagens Barcelona bär alla vittnesmål om att inbördeskriget och transitionsperioden ännu lever vidare som oavslutade processer i det spanska samhället. På Plaça del Duc de Medinacelli i närheten av den gamla hamnen finns de första lokaler som CNT skaffade efter legaliseringen 1977. Efter splittringen kom lokalerna att tillhöra den fraktion som kallades CNT-Madrid och de tillhör idag CNT. Ett stenkast därifrån, i den smala gränden Passatge de la Pau, ligger de lokaler som tillhörde CNT-Valencia och som idag tillhör CGTs kulturarbetarsyndikat. Det är de två lokaler som finns kvar sedan transitionsperioden. I den gamla arbetarstadsdelen Raval har den andra av de två CNT-fraktionerna sina lokaler. De ligger i en fastighet som CNT nyligen kunnat köpa för de pengar organisationen fått från det fackliga arvet. Men det stora dramat som på senare år utspelats kring rörelsens lokaler har kommit att handla om CGTs lokaler i stadens centrum.

Striden om Via Laietana

Sedan närmare 25 år ockuperar CGT de två översta, och mest attraktiva, våningsplanen i en stor tiovåningsbyggnad på paradgatan Via Laietana. I byggnaden ryms även en stor del av stadens historia. Under inbördeskriget hade den katalanska lokalregeringen kontor här och eftersom fastigheten var en av de högsta i stadens centrum användes dess takterrass också av luftvärnet för att försvara Barcelona mot Francos flygbombningar. Efter inbördeskriget övergavs byggnaden och den togs senare över av Sindicato Vertical. I samband med

resor till Barcelona/Katalonien och Zaragoza/Aragonien 2010-2013.

Augustin Souchy som ansvarade för CNTs och FAIs internationella informationskontor i Barcelona. Vid tiden för det första världskriget hade Augustin Souchy levt i Sverige som flykting. Han hade därmed sedan länge upparbetade kontakter med SAC. Under inbördeskriget hade SAC även täta förbindelser med den syndikalistiska internationalen IAAs lokalkontor i Barcelona. Kontoret förestods av tysken Helmut Rüdiger och fungerade som filial till IAAs huvudsekretariat i Paris.

Under inbördeskrigets gång hade CNT gjort flera kompromisser med den republikanska regeringen. Att CNT bland annat accepterat ministerposter i regeringen gjorde att CNT hamnat på kollisionskurs med flera av de sektioner inom IAA som drivit på för en mer revolutionär utveckling i Spanien. En av de sektioner som levererat den hårdaste kritiken mot CNT var den franska som också ansvarade för IAAs sekretariat i Paris. CNTs missnöje med den franska sektionen resulterade i att man vid IAAs kongress 1938 beslutade att flytta IAAs sekretariat till Stockholm.

SAC övertog därefter värdskapet för IAA och John Andersson utsågs till dess sekreterare.

Då den spanska diktaturen inrättades efter inbördeskrigets slut 1939, olagligförklarades CNT. I samband med krigsslutet gick närmare en halv miljon republikanska flyktingar över den franska gränsen. Att den vanligast förekommande organisationstillhörigheten bland dem var CNT⁽³⁾ gjorde att det snart började komma brev från de franska flyktinglägren till SACs och IAAs gemensamma sekretariat i Stockholm. Brevet kom från desperata flyktingar som bad om pengar men också om hjälp med att få visum till Sverige. SAC skickade i görligaste mån pengar till flyktinglägren och gjorde även ett flertal försök att förmå den svenska regeringen att ta emot flyktingar från Spanien.

Under inbördeskrigets slutskede hade den svenska regeringen infört visering för spanska pass vilket gjorde det omöjligt för spanska medborgare att ta sig till Sverige på laglig väg. Ett enstaka undantag kom dock att göras. Det var då SAC lyckades förmå utrikesministern Rickard Sandler att bevilja visum och uppehållstillstånd för Juan García Oliver som anlände till Stockholm i juli 1939.

⁽³⁾ Altid Vigil, Alicia (2010), "El exilio de los anarquistas", i Casanova, Julián, red., Tierra y Libertad: Cien años de anarquismo en España, Barcelona, Crítica, s. 168.

Juan García Oliver var en ryktbar revolutionär och en av CNTs mest framträdande medlemmar. Anledningen till att han beviljades visum var förmodligen att han under en period varit justitieminister i den spanska republikens regering. I november 1940 lämnade Juan García Oliver Sverige då SAC bekostade hans resa till Mexico.

I Frankrike kom situationen för de spanska flyktingarna snart att förvärras. Efter det andra världskrigets utbrott invaderades Frankrike av tyska trupper. För de spanjorer som inte lyckats fly ur flyktinglägren väntade avrättningar, fängelser, tvångsarbete eller tyska koncentrations- och förintelsläger. Tusentals republikanska flyktingar gick nu med i den franska motståndsrörelsen där de kunde bidra med sina erfarenheter från det spanska inbördeskriget.

Efter inbördeskrigets slut förvandlades Spanien till ett stort fängelse där avrättningarna av CNTs medlemmar länge fortsatte med oförminskad styrka. Tusentals republikaner fyllde fängelserna medan andra tvingades till slavarbete. För dem som lyckades undgå straff väntade istället en stor tystnad där ingen längre fick tala om republiken eller den förlorande sidan i inbördeskriget. I repressionens Spanien gjordes ändå försök att upprätthålla CNTs verksamhet i underjorden samtidigt som en gerillarörelse fortsatte en envis men ojämn kamp mot diktaturen.

I Francos Spanien hade de förbjudna fackliga organisationerna ersatts av en myndighetsliknande organisation som kallades Sindicato Vertical (ung. det Vertikala facket) som var diktaturens korporativistiska arbetsmarknadsorganisation. De fackliga delarna av Sindicato Vertical startade ofta sina verksamheter i lokaler som beslagtogs från de förbjudna CNT och UGT som varit de två största fackliga organisationerna under republiken.

Under diktaturen gjorde Francoregimen också stora ansträngningar att vinna över CNTs stora folkliga stöd. Franco kallade därför sin rörelse för national-syndikalistisk och lät den överta CNTs svartröda färger. CNTs katalanska regionalkommittés dagliga tidning Solidaridad Obrera (Arbetarsolidaritet) togs över av diktaturen och fortsatte utkomma med samma utseende men med det nya namnet Solidaridad Nacional (Nationell solidaritet). Det gjordes även ett otal försök att förmå folk från CNT att vara med och bygga upp Sindicato Vertical. Det mest kända exemplet är den framstående CNT-medlemmen Juan Peiró

Några intryck från dagens Barcelona

I Barcelona,⁽²⁷⁾ som alltid varit den spanska syndikalismens starkaste fäste, finns idag tre fackliga federationer som har sina rötter i det gamla CNT. Den största är CGT som, i de delar av landet där rörelsen traditionellt varit stark, håller på att etablera sig som Spaniens tredje största fackliga organisation. I Barcelona har CGT varit framgångsrikt i de fackliga valen och har facklig i majoritet inom ett flertal branscher. Förutom CGT finns också två federationer med namnet CNT som tillhör den mer dogmatiska del av rörelsen som bojkotter de fackliga valen. Att det finns två organisationer som kallar sig CNT beror på en lokal konflikt i Barcelona som förmodligen är av övergående karaktär.

Förutom de fackliga organisationerna CNT och CGT består det som brukar kallas den frihetliga rörelsen även av en mängd stiftelser och föreningar som ägnar sig åt att vårda minnet av anarkismens historia, av många så kallade *ateneos*, som driver kulturella och folkbildande verksamheter och av en stor och livaktig husockupationsrörelse med mer eller mindre tydliga kopplingar till syndikalismen. Hit hör även ett otal kvarts- och stadsdelsorganisationer som påfallande ofta uppvisar tydliga influenser från den gamla anarkistiska traditionen. Vad som förändrats på senare år är att det fackliga CNT inte längre omsluter denna pluralistiska och mångfacetterade frihetliga rörelse utan bara utgör en del av den.

Det har snart gått 35 år sedan CNT splittrades och med tiden har de förbittrade stämningarna mellan fraktionerna klingat av. Den nya generation som på senare år kommit in i rörelsen är den första som varken upplevt diktaturen eller de efterföljande interna striderna inom CNT och för den är det gamla förbittringen mellan de båda fraktionerna svår att förstå. Det är för övrigt denna

⁽²⁷⁾ Detta avsnitt bygger i första hand på intervjuer, samtal och möten med medlemmar i CNT, CGT och andra organisationer tillhörande den frihetliga rörelsen samt egna intryck från ett flertal

storm av kritik då CNT varit den största fackliga organisationen vid tiden för inbördeskriget.

Den utlovade fördelningen av tillgångarna från det fackliga arvet som skulle kunna ha blivit ett incitament för en återförening kom istället att förvärra motsättningarna mellan de båda CNT-fraktionerna. Nu inleddes en lång rättsvist som slutade med att den fraktion som kallade sig det Förnyade CNT förlorade rätten att använda namnet CNT. Det Förnyade CNT som efter den så kallade enighetskongressen blivit den största fraktionen höll därefter en extraordinarie kongress där man tog sig det nya namnet CGT.

Att den största fraktionen förlorade rätten att kalla sig CNT innebar även att den mindre fraktionen tillerkändes rätten till det historiska arvet. Den förlorande fraktionen, som nu hette CGT, menade att det inte varit någon slump att det var den mindre och alltmer marginaliserade fraktionen som tillerkänts rätten till det historiska arvet. Samtidigt hade nämligen den vinnande fraktionen, som fått behålla namnet CNT, hamnat på kollisionskurs med den statligt inrättade fördelningskommissionen vilket innebar att CNT i praktiken genom en mer eller mindre frivillig bojkott hamnade utanför fördelningen av den ackumulerade delen.

Fördelningen av tillgångarna från det fackliga arvet har alltså varit allt annat än enkel. Tillgångarna har därför inte kunnat delas ut på ett bräde. Processen pågår fortfarande och tillgångarna delas ut i takt med att de blir kända, värderade och tillgängliga. Då fördelningskommissionen ska besluta om utdelning av de fackliga tillgångarna brukar statens och arbetsgivarernas representanter lägga ner sina röster. Att det därmed i praktiken blir UGT och CCOO som på eget bevåg beslutar om fördelningen av det fackliga arvet har skapat ett stort missnöje hos övriga spanska fackföreningar.

Trots att både CNT och CGT upplevt sig som grovt förfördelade i den fördelningsprocess som ännu pågår har de trots allt tilldelats betydande värden från det fackliga arvet.

som fängslats av Franco-regimen och som mot sin frihet erbjöds en ledande roll i Sindicato Vertical. Juan Peiró vägrade.

Han avrättades i juli 1942. Men alla var inte lika ståndaktiga. Ett antal av dem som varit med i CNT och UGT och som blivit kvar i Spanien kom med tiden mer eller mindre frivilligt att arbeta för Sindicato Vertical. Inom denna rörelse växte det därför även fram ett visst motstånd mot diktaturen. Eftersom medlemskap var obligatoriskt för både arbetare och arbetsgivare kom Sindicato Vertical att växa till en koloss med tiotusentals anställda och med flera miljoner medlemmar.

Den stora knäcken för den samlade spanska republikanska rörelsen kom efter andra världskrigets slut då det visade sig att de allierade segrarmakterna tänkte låta Franco sitta kvar vid makten. Då det stod klart att de spanska gerillorna och exilrörelserna inte skulle kunna besegra diktaturen militärt på egen hand upphörde också det mesta av de olika gerillornas verksamheter.

Men flera grupper blev kvar uppe i bergen samtidigt som aktionsgrupper från den franska exilen fortsatte att göra räder in i Spanien. Genom åren kom aktionsgrupper med kopplingar till CNT också att göra ett flertal attentatsförsök mot Franco.

I det hopplösa läge då världspolitikens fokus för länge sedan flyttats från Spanien fortsatte SAC envist sitt solidaritetsarbete för CNT. Under tiden fortsatte massavrättningarna i Spanien. Då 22 gripna CNT-medlemmar skulle ställas inför rätta på hösten 1945 fanns en uppenbar risk att de skulle avrättas. En delegation från SAC uppvaktade då utrikesminister Östen Undén för att försöka förmå den svenska regeringen att protestera men de rapporterade senare om att resultatet av detta möte blivit "fullständigt negativt".⁽⁴⁾

Som enda kvarvarande europeiska syndikalistiska organisation med en fortsatt fungerande verksamhet försökte SAC hålla kontakterna med vad som fanns kvar av CNT. Mindre delar av CNT hade trots enorma svårigheter lyckats överleva i den spanska underjorden och i exilen. Efter det andra världskrigets slut kunde CNT också återupprätta delar av sin organisation i den franska exilen. Men i likhet med de flesta stora exilrörelser drabbades

⁽⁴⁾ SACs verksamhetsberättelse 1945, s. 8-9.

även CNT av starka interna motsättningar. Under 1946 splittrades CNT i den franska exilen och det uppstod även motsättningar mellan exilen och det innerspanska CNT.

Snart började det komma brev till SAC där olika fraktioner meddelade att det var de och inga andra som var de legitima företrädarna för CNT eller för någon av den spanska frihetliga rörelsens organisationer. Om SAC samarbetade med en fraktion kunde det uppfattas som en provokation av de andra. För SAC blev kontakterna med de olika delarna av CNT och den frihetliga rörelsen alltmer komplicerade.

Helmut Rüdiger

Då John Andersson gick i pension 1953 lämnade han sina uppdrag som sekreterare för SAC och IAA vars sekretariat flyttades tillbaka till Paris. SACs förbindelser med CNT kom nu i allt större utsträckning att skötas av tysken Helmut Rüdiger som kommit till Stockholm som flykting 1939. Från sin tid som sekreterare för IAAs lokalkontor i Barcelona under inbördeskriget hade Rüdiger många kontakter med den spanska syndikalistiska rörelsen som blev användbara för SAC.

I efterkrigstidens Sverige rådde högkonjunktur och då det ökande välbefindandet även började omfatta arbetarklassen fick syndikalismen i dess gamla revolutionära tappning allt svårare att attrahera nya medlemmar. Det var en problematik som CNT inte skulle ställas inför förrän flera decennier senare. Inom SAC ledde detta till en stundtals hätsk debatt mellan en äldre generation som höll fast vid de gamla klasskampsidealen och de så kallade nyorienterarna som istället förespråkade en anpassning till det framväxande välfärdssamhället där de revolutionära budskapen skulle tonas ner till förmån för frågor om industriell demokrati och medbestämmande. Nyorienteringens ivrigaste förespråkare var Helmut Rüdiger, som nu delvis omprövat sina idéer om syndikalismen, och tidningen Arbetarens nytillträdde chefredaktör Evert Arvidsson.

Inom IAA möttes dessa nya svenska idéer om syndikalismens anpassning till välfärdssamhället med stor skepsis. Sedan SAC efter segdragna interna stridigheter antagit en ny principförklaring där nyorienterarnas idéer slagit igenom, samt 1954 bildat en statligt understödd arbetslöshetskassa, även det efter

Det stod tidigt klart att fördelningen av det ackumulerade arvet skulle bli komplicerad och att den processen därför skulle dra ut på tiden. Anskaffningsvärdet på tillgångarna var på flera miljarder men vad marknadsvärdet var visste ingen och inte heller vilka värden som skulle fördelas och hur stor del som skulle fördelas på staten, arbetsgivarna respektive de olika fackliga organisationerna.

Inom CCOO fanns samtidigt en oro för att de äldre fackföreningarna CNT och UGT skulle tilldelas pengar ur det historiska arvet redan innan det ackumulerade arvet började delas ut och att de därigenom skulle få ett försteg gentemot de yngre fackliga organisationerna när de skulle återuppbygga sina verksamheter.⁽²⁵⁾ Från CNTs håll menade man att denna ackumulerade del tillhörde det spanska folket och inte de nuvarande fackföreningarna eftersom majoriteten av befolkningen inte var fackligt organiserad.

Fördelningen av tillgångarna

Först i januari 1986 beslutade den spanska regeringen slutligen att de båda delarna av det fackliga arvet skulle återlämnas till de gamla fackföreningarna respektive fördelas på de nuvarande fackliga organisationerna.⁽²⁶⁾ Det stod nu klart att CNT skulle bli berättigat till en stor del av dessa tillgångar, pengar, fastigheter och annat. Men det fanns ett stort problem. Det fanns två organisationer som kallade sig CNT som båda menade sig vara direkta arvtagare till det klassiska CNT. Medan man diskuterade hur man skulle hantera det fackliga arvet inom de båda CNT-fraktionerna tillsatte regeringen en kommission som skulle fördela tillgångarna.

Vad som beslutades var att de kontanta medel som härrörde från de båda fackliga arven skulle föredras av de olika regionernas respektive lokalregeringar medan de fastigheter och lokaler som tillhör det ackumulerade arvet skulle fördelas av en trepartskommission (Comisión Consultiva) där representanter från staten, arbetsgivarorganisationerna och de fackliga organisationerna skulle ingå. Att CCOO och UGT tilldelades fyra av sex fackliga platser i kommissionen innebar att de i praktiken gavs veto gentemot övriga fackföreningar. Att de båda CNT-fraktionerna lämnades utanför denna kommission utlöste en

⁽²⁵⁾ Mena González, s. 71.

⁽²⁶⁾ Se "Ley 4/1986, de 8 de enero, de cesión de bienes del patrimonio sindical acumulado."

syndikalisternas kamp för att få tillbaka sina beslagtagna ägodelar. Denna process skulle dock komma att bli mer långvarig och långt mer komplicerad än vad någon kunde föreställa sig vid diktaturens fall.

Ett av de löften som regeringen givit de fackliga organisationerna för att förmå dem att ställa sig bakom de överenskommelserna för att förmå dem att ställa sig bakom de överenskommelser som träffades i Los Pactos de la Moncloa 1977, var att deras tillgångar som beslagtogs av diktaturen skulle återlämnas. Det går alltså även att se återlämnandet som ett slags belöning för att CCOO och UGT ställt sig lojala bakom det politiska systemet, men till skillnad från dem hade CNT ställt sig utanför detta samarbete.

Det historiska arvet

De flesta tyckte redan från början vara överens om att de tillgångar som diktaturen beslagtogs från fackföreningarna skulle återlämnas. Den del av det fackliga arvet som kallas det historiska arvet skulle då i första hand tillfalla CNT och UGT som varit de största fackliga organisationerna vid tiden för inbördeskriget. Även om principen om återlämning var relativt enkel så var ägarförhållandena ofta oklara. CNT, som varit olagligförklarat under många perioder, hade ofta tvingats skaffa sina lokaler via bulvaner och många dokument och köpekontrakt hade dessutom försvunnit under inbördeskrigets kaotiska slutfas.

Det ackumulerade arvet

Till det som skulle återlämnas hörde även de tillgångar som innehafvs av Sindicato Vertical som nu var under upplösning. Under diktaturen hade medlemskap i Sindicato Vertical varit obligatoriskt för alla arbetsgivare och arbetare. Under dess sista år 1976 hade till exempel så många som åtta miljoner arbetare varit tvungna att betala månadsavgifter till Sindicato Vertical.⁽²⁴⁾ Genom åren hade Sindicato Vertical därför samlat på sig stora tillgångar i pengar, aktier, markinnehav men framförallt i ett stort antal fastigheter, skolor, sjukhus och andra anläggningar.

⁽²⁴⁾ Mena González, s. 69.

stort motstånd, försämrades relationerna med IAA. Att Helmut Rüdiger och Evert Arvidsson gjorde stora ansträngningar att övertyga IAA om nödvändigheten av modernisering och anpassning av rörelsen hjälpte föga. Under samma tid hade IAA dessutom tagit ställning för en av de inbördes stridande exilfraktionerna inom CNT vilket SAC inte accepterade. Meningsskiljaktigheterna resulterade slutligen i att SAC och IAA gick skilda vägar i slutet av 1950-talet.⁽⁵⁾

Efter brytningen med IAA fortsatte SAC att odla sina kontakter med den spanska rörelsen på egen hand. Inom SAC var det främst Helmut Rüdiger som upprätthöll förbindelserna med CNT. Han gjorde ett flertal resor under vilka han träffade företrädare för både den innerspanska rörelsen och de olika fraktionerna i exilen.

Britta Gröndahl

En av de yngre förmågor som blivit medlem i SAC under 1950-talet var Britta Gröndahl. Genom sitt engagemang kom hon snart i kontakt med flera av de äldre svenska syndikalister som varit drivande i SACs arbete för Spanien under inbördeskriget.

Hon lärde bland andra känna John Andersson under dennes senare år som SACs och IAAs sekreterare och även Augustin Souchy som nu levde med den spanska exilen i Mexico men som vid den här tiden ofta besökte Sverige. Britta Gröndahl började snart också samarbeta med Helmut Rüdiger. Genom hans förmedling fick hon med tiden allt viktigare uppdrag. Hon gjorde resor till Frankrike under vilka hon för SACs räkning satte sig i förbindelse med Rüdigers kontakter i den spanska exilrörelsen.

Hon fick även agera kurir och smugla in pengar från SAC som hon överlämnade till representanter för det underjordiska CNT.⁽⁶⁾

Att delar av CNT fortsatte sin väpnade kamp mot diktaturen innebar även att SAC kom att ställas inför svåra dilemman. Då Juan García Oliver kom till Stockholm i juni 1962 för att för den ena av exilfraktionernas räkning ansöka om pengar för vad SACs arbetsutskott beskrev som ”speciell form av verksam-

⁽⁵⁾ Det råder än idag delade meningar om huruvida SAC utträdde eller utslöts ur IAA. En redogörelse för de många turerna i denna fråga finns i Bergkvist, Karl och Arvidsson, Evert (1960), SAC 1910–1960: Jubileums-skrift, Stockholm, Federativs förlag, s. 218-226.

⁽⁶⁾ Se Gröndahl, Britta (1994), Äventyrens år: Minnen från tre årtionden som syndikalist, Stockholm, Federativs förlag, s. 79-82.

het i Spanien⁽⁷⁾ blev det en svår fråga för SAC. Britta Gröndahl skriver i sina memoarer att det var uppenbart att det gällde ”aktioner av närmast terroristisk karaktär”.⁽⁸⁾ SACs arbetsutskott beviljade ändå efter ”debatt och trots vissa betänkligheter” García Oliver’s ansökan.⁽⁹⁾ Under inbördeskriget hade SACs ekonomiska stöd till CNT varit villkorslöst då SAC menat att CNT var bäst lämpat att avgöra vad pengarna skulle användas till. Kanske var det för att det var svårt att bryta mot denna praxis som pengarna beviljades. Juan García Oliver åtnjöt också stor prestige inom rörelsen och SAC ville säkerligen även visa att man fortfarande var att räkna med. Samma år beslutade SAC genom medlemsomröstning även att ur sin stridsfond reservera 100 000 kronor som skulle skickas till CNT ”om situationen i Spanien skulle utveckla sig på sådant sätt att en snabb och omfattande stödaktion för den spanska syndikalistiska rörelsen blev nödvändig.”⁽¹⁰⁾

Under det sena 1960-talet fortsatte representanter från SAC att göra resor till Spanien och till den franska exilrörelsen. Det var under en sådan resa som Helmut Rüdiger avled under mystiska omständigheter på sommaren 1966. Det sades att han avlidit efter en hjärtinfarkt men det gick också envisa rykten om att han blivit mördad på sitt hotellrum i Madrid.

I det tomrum Rüdiger lämnade efter sig fick Britta Gröndahl ta ett allt större ansvar för SACs kontakter med Spanien. På kongressen 1968 utsågs hon till SACs internationella sekreterare, en tjänst som för övrigt inrättades vid denna kongress. Snart inrättades även en internationell kommitté (IK) som skulle fungera som ett stöd för den internationella sekreterarens arbete.

Lars Torbiörnsson

Under den spanska diktaturens slutskede intensifierades återigen kontakterna mellan SAC och CNT. Vid samma tid påbörjades även en ny generationsväxling inom SAC som också sammanföll med det sena 1960-talets vänstervåg, och som bidrog till att SAC återigen radikaliserades och utvecklades i en riktning som i någon mån harmonierade med de olika IAA-sektionernas syn på syndikalismen. Det är också under denna tid som Lars Torbiörnsson, den i kronologisk ordning förste av deltagarna i vittnespanelen, kommer in i hand-

⁽⁷⁾ SACs verksamhetsberättelse 1962, s. 18-19.

⁽⁸⁾ Gröndahl (1994), s. 77-79.

⁽⁹⁾ SACs verksamhetsberättelse 1962, s. 19.

⁽¹⁰⁾ SACs verksamhetsberättelse 1962, s. 17.

Det fackliga arvet

Även om den spanska demokratiseringen brukar anses som avslutad efter 1982 pågår fortfarande en för fackföreningarna central process som handlar om inbördeskriget, om diktaturen och dess nedmontering och som därmed utgör en ännu oavslutad del av transitionen. Återlämnandet av det så kallade ”fackliga arvet” (patrimonio sindical) inleddes på allvar först under 1986 och eftersom det haft stark påverkan på den syndikalistiska rörelsens utveckling och även förblivit relativt okänd utanför Spanien följer här nedan en kort redogörelse för dess huvuddrag.

Det fackliga arvet består av två delar: Den första är det ”historiska arvet” (patrimonio histórico) som består av de gamla fackliga organisationernas tillgångar som konfiskerades av diktaturen vid inbördeskrigets slut 1939. Den andra är det ”ackumulerade arvet” (patrimonio acumulado) som består av de övriga tillgångar som Sindicato Vertical samlat på sig från 1939 och fram till diktaturens fall. Det sammanlagda värdet av dessa båda arv är på flera miljarder kronor och processen med deras återlämnande har blivit så komplicerad och politiskt infekterad att den säkerligen kommer att pågå i många år framöver.

Ockupationen av Solidaridad Nacional

Den 5 juni 1977, bara någon vecka efter att CNT legaliserats, trängde sig ett hundratal CNT-medlemmar in på tidningen *Solidaridad Nacional*s redaktion. De krävde att få tillbaka de tryckpressar och den utrustning som tillhörde CNT och som beslagtogs av diktaturen. Innan diktaturen hade tidningen, som nämnts, hetat *Solidaridad Obrera* och tillhört CNT. Ockupationen var fredlig och i första hand av symbolisk karaktär. Efter några timmar lämnade CNT-medlemmarna byggnaden.⁽²³⁾ Ockupationen blev startskottet för de spanska

⁽²³⁾ Se *La Vanguardia* 1977-06-07, s. 27.

det första steget i en planerad statskupp där militära styrkor skulle tåga in i huvudstaden. Men kuppförsoket fick aldrig den uppslutning som dess initiativtagare räknat med. Redan nästa dag tvingades kuppmakarna ge upp och lämna parlamentsbyggnaden.

Det misslyckade kuppförsoket fick snarast motsatt effekt och ingöt istället ökat självtröende hos dem som verkade för demokratiseringen. På hösten 1982 ägde ett maktskifte från höger till vänster rum då Felipe González från socialistpartiet PSOE valdes till landets president. Socialisternas valseger anses också utgöra slutpunkten för den spanska demokratiseringsprocessen.

CNT och det ”Förnyade” CNT

Under den spanska transitionens avslutande fas fanns alltså två organisationer som kallade sig CNT. Att de flesta av de kända namnen från den gamla exilrörelsen hade blivit kvar inom CNT-Madrid gav den fraktionen en särskild prestige men det innebar även problem då CNTs exil hade svårt att släppa ifrån sig kontrollen över organisationen. Medan de ideologiska diskussionerna om återuppbyggnaden pågick inom CNT-Madrid hade man inom CNT-Valencia kommit igång med en mer konkret facklig organisering där man började förbereda deltagandet i de fackliga valen.

På sommaren 1984 höll CNT-Valencia en kongress under vilken ett stort antal medlemmar från CNT-Madrid gick över till CNT-Valencia. Efter kongressen, som den arrangerande fraktionen benämner ”Återföreningskongressen” (Congreso de Unificación) blev CNT-Valencia den största av de två fraktionerna. CNT-Valencia började nu kalla sig det ”Förnyade CNT” (CNT Renovada). Sedan dess har de båda fraktionernas inbördes styrkeförhållanden och skiljaktiga principiella inställningar till att samverka inom statligt inrättade strukturer, förblivit mer eller mindre oförändrade fram till idag.

lingen. Lars Torbiörnsson var en av dem som kommit med i det nybildade IK. Tillsammans med Britta Gröndahl gjorde han flera resor till Spanien för att etablera kontakter och överlämna pengar från SAC till CNT.

Leif Hallstan

I den dramatiska tid som följde efter Francos död 1975 ansågs CNT av många ha fullt realistiska möjligheter att återkomma som folklig massrörelse i Spanien. Sedan rörelsen legaliserats växte CNT också till en början hastigt. Det är under denna tid som näste deltagare i vittnespanelen, Leif Hallstan, börjar göra resor till Spanien på uppdrag av SAC.

Men uppgiften att återinföra anarkosyndikalismen som massrörelse på spansk jord blev alltför svår. Vid den kongress som hölls i Madrid i december 1979 splittrades CNT i två delar. Den fraktion som förblev lojal med kongressens beslut blev därefter känd som CNT-Madrid medan den andra fraktionen, som kallat till en ny kongress i Valencia, blev känd som CNT-Valencia. Den fraktion som kallades CNT-Madrid bröt snart sina förbindelser med SAC som då fortsatte att samarbeta med CNT-Valencia. Att SAC upprätthöll kontakterna med den fraktion som ville samarbeta gjorde att den andra fraktionen snart kom att anklaga SAC för att försöka splittra den spanska rörelsen.

Annika Hjelm

I mitten av 1980-talet hade CNT-Valencia, som nu börjat kalla sig det ”Förnyade CNT” (CNT Renovada), blivit den största av de två fraktionerna och även den mest framgångsrika då det gällde att bygga upp en facklig närvaro i Spanien. År 1989 bytte det Förnyade CNT namn till CGT. I takt med att CGT lyckades konsolidera sin fackliga verksamhet blev dess behov av ekonomiskt stöd från SAC allt mindre. Med tiden upphörde därför SACs stödverksamhet för CGT och de båda organisationerna började istället utveckla konkreta samarbeten med varandra. Det var under denna tid som Annika Hjelm började sitt arbete med Spanien.

CNT under den spanska transitionen

Under 1960-talet började den spanska diktaturen vidta åtgärder för att försöka säkra sin egen fortlevnad efter Franco. Den unge kungen Juan Carlos hade då han utsetts till statschef svurit sin trohet till den Nationella rörelsen (Movimiento Nacional) medan den militäre befälhavaren Carrero Blanco utsetts till Francos direkta arvtagare. Allt ansågs nu, som Franco själv uttryckte det, ”förberett, väl förberett för framtiden”. Men förhoppningarna om en snar demokratisering av det spanska samhället växte sig allt starkare och diktaturen hade redan börjat knaka i fogarna. I december 1973 sprängdes Carrero Blanco i luften i ett bombattentat som utfördes av ETA. Två år senare avled slutligen den åldrade diktatorn Franco.

Vid Francos död var diktaturens strukturer fortfarande intakta samtidigt som den nymornade spanska demokratin stod med en fot i de inhemska konflikter som levde kvar sedan inbördeskriget och med den andra i de moderna västerländska demokratier som tagit form i efterkrigstidens Europa. Riktvisarna pekade både bakåt och framåt i tiden.

Redan innan Francos död hade diktaturen börjat öppnas upp. Nya lagar som inom snäva ramar tillät att politiska partier bildades hade medfört att delar av diktaturens Nationella rörelse ombildats till politisk höger. På sommaren 1976 utsågs Adolfo Suárez, som tillhört den Nationella rörelsen och som nu var ledare för en bred och högerdominerad koalition, till regeringschef. Några månader senare kunde socialistpartiet PSOE som fortfarande var illegalt hålla kongress i Spanien utan att störas av myndigheterna. Men de nya friheterna var inte definierade och var deras gränser gick var ännu oklart.

Bakom kulisserna pågick förhandlingar mellan den gamla diktaturens företrädare och delar av den demokratiska opposition som nu började växa fram. I februari 1977 legaliserades PSOE och två månader senare legaliserades även

På kongressen fanns därför en fraktion av syndikat som var starka på sina arbetsplatser och i sina respektive branscher som ansåg att de skulle ha goda möjligheter att hävda sig och därför ville delta i de fackliga valen. Emot sig hade de en mer dogmatisk fraktion som manade till fortsatt bojkott. Att dessa motsättningar inte kunde överbryggas blev en av orsakerna till att CNT splittrades i två delar i samband med kongressen.

Den fraktion som förblev lojal med kongressens beslut om att inte delta i de fackliga valen blev därefter känd som CNT-Madrid. Den fraktion som underkände kongressens beslut kallade snart till en ny kongress som hölls i Valencia i juli 1980 och som därför därefter blev känd som CNT-Valencia. På kongressen i Valencia beslöt sig denna mer pragmatiska fraktion för att delta i de fackliga valen även om man var principiellt emot dem. De närmast följande åren kom att kännetecknas av bittra och uppsplitande stridigheter mellan de båda fraktionerna.

I det demokratiska Spanien

Den spanska demokratiseringsprocessen började nu gå mot sitt slut. Den gamla diktaturen var på god väg att genom en rad överenskommelser och kompromisser med de etablerade delarna av den nya demokratin skapa en moderniserad samhällsordning där de båda nu största fackliga organisationerna CCOO och UGT med självklarhet ingick. Att det motsträviga CNT under denna process kom att oskadliggöras och skandaliseras genom ett attentat som förblivit ouppklarat underlättade också tillkomsten av den långa rad av oheliga allianser genom vilka den spanska demokratin skapades. Att CNT därefter splittrades i en dogmatisk och alltmer marginaliserad del och i en pragmatisk del som motvilligt och åtminstone delvis valde att inrätta sig i det rådande systemet, innebar att ett av de största hoten mot det samlade spanska etablissemangets samförståndslösningar var undanvärjt. De främsta hot som återstod var den baskiska självständighetsrörelsen och de fascistanstrukna rester av den gamla diktaturen som ännu levde kvar.

Men läget i Spanien var ännu ovisst. Den 23 februari 1981 gjordes ett nytt kupp försök då det spanska parlamentet intogs av styrkor från Guardia Civil. Från byggnaden kablades bilder ut på kupp makarnas befälhavare Antonio Tejero som avfyrade sin pistol i taket medan de gisslantagna parlamentsledamöterna hukade sig i bänkraderna. Ockupationen av parlamentsbyggnaden var

Under den rättegång som hölls i december 1980 begärde försvaret och de åtalade att få kalla in Joaquín Gambín, som de menade var anstiftaren till dådet, och inrikesministern Rodolfo Martín Villa som vittnen vilket avslogs av det rättsväsende som ännu satt kvar i orubbat bo sedan diktaturen.⁽²¹⁾ De anklagade CNT-medlemmarna som fälldes och dömdes till långa fängelsestraff frikändes några år senare i brist på bevis. Under 1983 hölls en ny rättegång där Joaquín Gambín, som nu var den ende anklagade, fälldes för förberelse till våld och innehav av sprängmedel. Han dömdes till sju års fängelse men dömdes alltså inte för själva dådet. De uppgifter som pekar mot att polisledningen och landets dåvarande inrikesminister kan ha varit inblandade i attentatet har förblivit outredda.

CNTs kongress i Madrid 1979

Inom CNT hoppades man att den kris som utlösts efter branden vid La Scala skulle vara övergående och att den kongress som skulle hållas i Madrid i december 1979 skulle bidra till att vända den negativa utvecklingen. Vid kongressen, som var den första som CNT hållit i Spanien sedan inbördeskriget, kom dock en rad interna motsättningar i öppen dager. Det handlade om de olika synsätt som fanns inom den dogmatiska exilen och den mer pragmatiskt inriktade innerspanska rörelsen. Här fanns även motsättningar mellan de äldre och yngre generationerna. Den främsta tvistefrågan blev dock huruvida CNT skulle delta i fackliga valen.

CNTs bojkott hade säkerligen bidragit till att röstdeltagandet i de fackliga valen till en början blivit lågt. Men antalet röstande spelade mindre roll då det var den procentuella andelen röster som räknades. Vid de första fackliga valen hade endast något över 20 procent av de röstberättigade lämnat in sina röster. Av dessa hade CCOO erhållit 34 procent och UGT 22 procent.⁽²²⁾ Att dessa konkurrerande organisationer nu fick stora delar av sin fackliga verksamhet finansierad av arbetsgivarna inom det system som inrättats av staten gjorde att CNT riskerade att marginaliseras på arbetsplatserna.

⁽²¹⁾ Sánchez Tenedor, se även Masjuans Bracons, Eduard (2010), "El Caso Scala: La criminalización de la CNT", i Caler Delso, Juan Pablo (red), *Cien imágenes para un centenario: CNT 1910-2010*, Madrid, Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, s. 198-199.

⁽²²⁾ Carmona Pascual, s. 152-153.

det spanska kommunistpartiet, det senare på villkor att det skulle inrätta sig i det system och i det politiska etablissemang som nu höll på att etableras.

På samma gång hade det bildats en bred folkrörelse som ställde högludda krav på ökad demokratisering. Stora demonstrationer och massmöten på gator och torg kom att prägla gatulivet. Här fanns en studentrörelse som var inspirerad av den franska vänstervågen med starka kommunistiska influenser. Här fanns även de likaledes kommunistdominerade så kallade "Arbetarkommissionerna" – CCOO (Comisiones Obreras) – som från början varit en bred och löslig sammanslutning. CCOO hade uppstått genom organiserad infiltration av diktaturens fackliga rörelse Sindicato Vertical och hade därför tidigt kunnat bygga upp en egen organisationsstruktur. Inom folkrörelsen fanns även progressiva delar av den katolska kyrkan och ett otal kvarters- och medborgarorganisationer. Här fanns även äldre arbetare som under inbördeskriget tillhört det gamla CNT och ungdomar som ryktesvis hört talas om CNT och som nu lockades av de anarkistiska och syndikalistiska idéerna.

Upplösningen av Sindicato Vertical

Det stod tidigt klart att Sindicato Vertical inte hade någon roll att spela i den nya demokratin. Då denna organisation upplöstes överfördes dess närmare 35 000 funktionärer⁽¹¹⁾ till nya tjänster inom den statliga administrationen och många av dess lokaler och fastigheter övergavs. Det började hållas en mängd fackliga stormöten (asambleas) där de arbetare som tidigare varit tvångsorganiserade i Sindicato Vertical diskuterade hur de skulle organisera sig. Här gavs ofta uttryck för en vilja att organisera alla arbetare i en och samma fackliga organisation. CCOO, som tidigt börjat verka som organiserad kraft inom Sindicato Vertical, fick här ett försteg då många menade att det var CCOO som skulle kunna ta över efter Sindicato Vertical. Men CCOOs band till kommunistpartiet som blivit allt tydligare var samtidigt ett hinder för att uppnå enighet. Med på dessa stormöten fanns också äldre arbetare som varit med i de gamla fackföreningarna och som ofta kunde få majoriteten med sig och som därför blev drivande i att bilda nya syndikat som anslöts till det ännu illegala CNT.

⁽¹¹⁾ Mena González, Felipe (1979), *Spanien efter Franco*, Stockholm, Liber, s. 70.

Det politiska våldet

Till den spanska transitionen hörde även ett omfattande politiskt våld. Den mest beryktade terrorgruppen var det baskiska nationalistiska ETA. Därtill kom andra våldsamma vänstergrupper som de kommunistiska GRAPO och FRAP och anarkistiska grupper som GARI. På den andra sidan fanns diktaturens så kallade bunker som bestod av den nationella rörelsens mest konservativa delar, av högerextrema militärer, poliser, rättsväsendet och en fascistisk ungdomsrörelse med rötter i den gamla diktaturen. Här fanns också den poliskår Brigada de Investigación Social som levte kvar sedan diktaturen och vars agenter nu infiltrerade vänsterns organisationer i stor skala. Tillsammans stod dessa krafter för ett våld som utfördes i syfte att påverka den spanska samhällsutvecklingen i vad som för högern och vänstern var diametralt motsatta riktningar. Vid samma tid hade inbördeskrigets veteraner börjat återvända från exilen. Många av dem var traumatiserade av kriget och var vana att använda våld. Eftersom det fanns många vapen i omlopp började de nu göra upp gamla räkningar från inbördeskrigets dagar. De båda sidorna började återigen mörda varandra och situationen började påminna om den turbulenta period som föregått inbördeskriget på 1930-talet.

Under transitionens inledning fanns alltså ett flertal krafter som drog åt olika håll. Här fanns ett reforminriktat skikt från den gamla diktaturen som i allians med det politiska ledarskikt som nu började etableras inledde försiktiga reformer av samhället. Här fanns revolutionära vänstergrupper som drabbade samman med de starka högerextrema krafter som i sin tur förebådade en ny statskupp från höger.

Fackföreningarna legaliseras

I april 1977 togs ett viktigt steg för att demokratisera arbetsmarknaden och dess parter då de fackliga centralorganisationerna CCOO och UGT legaliserades. Medan CCOO var en relativt ny organisation som på kort tid seglat upp som den ledande spanska fackliga organisationen var UGT en av landets äldsta fackliga centralorganisationer, men den hade ännu inte hunnit återuppbygga någon större närvaro på arbetsplatserna. Både UGT och CCOO drev under den första tiden i legaliteten fackligt självständiga linjer men deras band till partipolitiken skulle snart göra sig påmind. En stor osäkerhetsfaktor återstod ännu: CNT var fortfarande illegalt.

Några dagar senare greps fem unga CNT-medlemmar som pekades ut som skyldiga till dådet. Polisen och de spanska medierna kunde därefter kabla ut nyheten att det var CNT och anarkisterna som låg bakom attentatet. Att CNT fördömde dådet och envist fortsatte att hävda att attentatet var iscensatt av polisen hjälpte föga. Under de närmaste veckorna följde en massiv kampanj där de spanska medierna spred polisens uppgifter om att CNT var en terroristorganisation. Det hela ledde till en form av moralpanik där många kom att uppfatta CNT som en farlig och våldsam organisation. Mycket av luften gick ur CNT. Dess snabba medlemsökning avstannade och många lämnade rörelsen. I december 1979 hade CNT endast drygt 30 000 medlemmar kvar.⁽¹⁷⁾ För CNT blev attentatet mot La Scala en katastrof som effektivt satte punkt för organisationens utveckling.

Inom det historiemedvetna CNT började det snart dras paralleller till de så kallade "La Mano Negra"-rättegångarna 1884 där polisen med hjälp av manipulerade bevis påstod sig ha avslöjat en hemlig anarkistorganisation vars medlemmar anklagades för mord och avrättades. I fallet La Scala fanns också en rad liknande omständigheter som pekar på att polisen kan ha legat bakom attentatet.⁽¹⁸⁾

De fem ungdomar som gripits för dådet tillhörde mycket riktigt CNT. Men till denna grupp hörde också ytterligare en person som inte gripits. Det var en känd kriminell vid namn Joaquín Gambín som tidigare samarbetat med polisen och som nu infiltrerat en grupp tillhörande anarkistfederationen FAI. Enligt de anklagade hade det varit Joaquín Gambín som övertalat dem att åka till La Scala för att kasta sina molotovcocktails. De berättade också att det redan brann i byggnaden när de kom dit.⁽¹⁹⁾ Branden tycks även ha startat i en helt annan del av byggnaden än där de kastat sina brandbomber. Från brandmännen som arbetade med släckningen kom också uppgifter om att de sett spår av fosfor vilket tyder på att branden kan ha varit anlagd. Byggnaden revs dock innan någon mer noggrann brottsplatsundersökning hunnit göras.⁽²⁰⁾

⁽¹⁷⁾ Carmona Pascual, s. 115.

⁽¹⁸⁾ Se t ex. Sánchez Tenedor, Jesus (2013), "La versión oficial del caso Scala no encaja con algunas pruebas", i *Diagonal* 2013-01-22.

⁽¹⁹⁾ En av de anklagade, Xavier Cañadas Gascon, publicerade 2008 sin egen redogörelse för händelseförloppet, se Cañadas Gascón, Xavier (2008), *Caso Scala: Terrorismo de Estado y algo más*, Barcelona, Virus editorial, s. 32-34. I denna partsinlaga finns detaljerade uppgifter där inrikesministern och flera namngivna polisbefäl utpekades som direkt inblandade i attentatet.

⁽²⁰⁾ Sánchez Tenedor, jfr Cañadas Gascon, s. 26-27.

bibehållen lön fick arbeta fackligt på respektive arbetsplats. Antalet liberados kunde vara allt från en eller ett par på de mindre arbetsplatserna till stora företagskommittéer bestående av upp till 75 personer på de större arbetsplatserna.

De fackliga valen var en uppenbar kvarleva från diktaturen där liknade val hållits men med skillanden att det nu fanns fler fackliga organisationer att rösta på. Då de första fackliga valen hölls på hösten 1978 deltog bland andra CCOO och UGT som nu inlemmats i det system som upprättats i och med överenskommelserna i Los Pactos de la Moncloa. CNT som traditionellt varit emot sådana pakter och samförståndslösningar kom närmast reflexmässigt att uppmana till bojkott av de fackliga valen. CNTs ståndpunkt var istället att fackföreningarna skulle verka av egen kraft på arbetsplatserna.⁽¹⁵⁾ Därmed hade CNT ännu en gång ställt sig utanför den samhällsordning som höll på att etableras.

”Fallet Scala”

På kort tid hade CNT gått från i stort sett ingenting till att i september 1977 ha närmare 117 000 medlemmar av vilka över hälften fanns i Katalonien. I början av 1978 hade denna medlemssiffra mer än fördubblats.⁽¹⁶⁾ Det fanns mycket som nu tydde på att CNT var på väg att återta sin forna roll som landets ledande fackliga rörelse. Men detta uppbyggnadsarbete skulle komma att raseras över en natt.

Som ett led i protesterna mot Los Pactos de la Moncloa och de fackliga valen anordnade CNT på förmiddagen den 15 januari 1978 en demonstration med över 10 000 människor i Barcelona. Några timmar efte ratt demonstrationen avslutats utbröt en våldsam brand i den byggnad som inrymde det stora nöjespalatset La Scala. I branden omkom fyra av de anställda på La Scala. Två av dem var för övrigt medlemmar i CNT.

⁽¹⁵⁾ På våren 1977 hade SAC överlämnat 50 000 kronor till CNT. Det ansågs då att dessa pengar ”ökade starkt CNTs Nationalkommittés möjligheter att driva en propagandakampanj mot de ”fackliga val” som är på gång i Spanien.”, SACs verksamhetsberättelse 1977, s. 14.

⁽¹⁶⁾ Alla uppgifter om medlemsantal får betraktas som osäkra och ungefärliga. Ovanstående medlemssiffror är hämtade ur, Carmona Pascual, Pablo César (2004), *Transiciones: De la Asamblea Obrera al proceso de Pacto Social CNT (1976-1981)*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, s. 114-115.

Under inbördeskrigets inledning hade CNT, med sina över en miljon medlemmar, varit landets största fackliga organisation. Under nära 40 år hade CNT levt vidare i exilen och i underjorden där rörelsen splittrats och försvagats så allvarligt att den länge betraktades som uträknad. Men CNTs fanor hade återigen börjat synas i de stora folkliga demonstrationerna och från arbetsplatserna började det komma rapporter om att det bildats fackliga syndikat tillhörande CNT.

Redan på sommaren 1976 hade CNT visat sig i offentligheten. Dess första stora möte hölls den 27 mars 1977 då över 25 000 människor fyllde tjuvfäktningarenan i San Sebastián de los Reyes utanför Madrid. Flera av talarna på detta möte tillhörde rörelsens mest framträdande medlemmar från den gamla inbördeskrigsgeneration som nu börjat återvända från exilen. På mötet gav de uttryck för en oresonlig retorik där de bekände sig till de gamla anarkistiska idealen och där de bedyrade att CNT inte skulle låta sig säljas ut genom kompromisser med vare sig staten eller det politiska etablissemanget.

Då CNT som sista fackliga organisation legaliserades i maj 1977 var läget för rörelsen ännu ovisst. Den 2 juli 1977 hade CNT annonserat sitt första offentliga möte i Barcelona. På stenavsatsen utanför Palacio Nacional hade CNTs medlemmar ställt upp ett podium till vilket de kopplat mikrofoner och en raspig högtalaranläggning. Ännu någon timme innan mötet skulle börja låg den stora platsen mellan berget Montjuich och Plaza España folktom. Barcelona hade alltid varit CNTs starkaste fäste och det var nu det skulle visa sig om CNT skulle ha några möjligheter att återkomma som folklig massrörelse i Spanien. Någon timme senare kunde talarna från CNT blicka ut över ett folkhav på flera hundratusen människor.

CNTs återkomst

Under de första veckorna i legaliteten växte CNT hastigt, samtidigt som svårigheterna var många. Även om CNT hade en lång och dramatisk historia som gav organisationen ryktbarhet så utgjorde detta historiska bagage också ett tyngande hinder. Inom CNT hade den äldre exilgenerationen nu att försöka komma överens med en yngre generation som inte upplevt inbördeskriget och som vuxit upp under diktaturen och därför hade andra erfarenheter och

förväntningar på hur rörelsen skulle organiseras. Här fanns också äldre ideologiska motsättningar mellan samförståndsinriktade så kallade possibilister och revolutionärer som förblivit ouppklarade sedan inbördeskriget. En tydlig skiljelinje gick också mellan den ofta hårdfört dogmatiska exilen och den mer pragmatiskt inriktade innerspanska gren som överlevt diktaturen i den spanska underjorden.

Alla svårigheter till trots fanns stora förhoppningar om CNTs återkomst som en av de stora drivande krafterna i det spanska samhället. Det fanns även historiska erfarenheter som talade för att en sådan återkomst var möjlig och kanske till och med logisk. CNT, och dess föregångare, hade vid tidigare tillfällen i historien varit olagligförklarade under två längre perioder som båda varat i sju år, 1874-1881 och 1924-1931. Efter båda dessa perioder hade rörelsen snabbt kunnat återta sin forna styrka. Det var det historiska facit som nu fanns för handen. Men det fanns, precis som tidigare, också starka krafter i det spanska samhället som ville förhindra en sådan utveckling.

På hösten 1977 antogs amnestilagarna som innebar att inga straff skulle utdömas för de politiska brott som begåtts under diktaturen. De nya lagarna innebar även att de politiska fångarna som tillhörde vänstern släpptes ur fängelserna. Amnestilagarna syftade också till att lägga locket på. Det som nu tog form var vad som kom att kallas för *El pacto de silencio*, en ”Tystnadens pakt”, som syftade till att tränga undan minnena från inbördeskriget och diktaturen. Under inbördeskriget hade lågt räknat 300 000 stupat i strid men samtidigt hade 200 000 människor avrättats, av dessa hela 150 000 av Francosidan.⁽¹²⁾ De avrättningar som utförts på den republikanska idan var alltså långt färre men ändå så många som 50 000 och till dessa var CNTs medlemmar långt ifrån oskyldiga. Efter inbördeskrigets slut hade Francoregimen fortsatt att avrätta politiska meningsmotståndare i stor skala. Även om repressionen avtagit under diktaturens sista decennier hade avrättningarna pågått in i det allra sista.⁽¹³⁾ För det samlade spanska etablissemanget blev det i den nationella sammanhållning-

⁽¹²⁾ Uppgifterna om antalet stupade och avrättade hämtade ur, Preston, Paul (2011), *El holocausto español: odio y exterminio en la Guerra Civil y después*, Barcelona, Debate, s. 23-24 och 817-823.

⁽¹³⁾ Avrättningen av anarkisten Salvador Puig Antich den 2 mars 1974 var en av de mest uppmärksammade under diktaturens slutfas och den föranledde omfattande internationella protester, bland annat i Sverige. Francodiktaturens sista avrättningar ägde rum den 27 september 1975, mindre än en månad innan Francos död.

ens namn viktigt att förtränga detta trauma. Kanske var det också priset för att undvika en ny statskupp och ett nytt inbördeskrig.

Det började nu stå klart att den spanska demokratiseringen inte skulle bli någon revolutionär omvälvning av samhället där de skyldiga till de brott som begåtts skulle ställas till svars och där diktaturen skulle grävas upp med sin rot. Istället blev demokratiseringen en försiktig övergång där den nya demokratin kom att inlemmas i den gamla diktaturens strukturer. Då statskicket ändrades kunde diktaturens företrädare sitta kvar på sina poster inom statlig administration, polis, militär och rättsväsende.

Los pactos de la Moncloa

På hösten 1977 ingicks de så kallade *Los Pactos de la Moncloa*, som blev nästa steg i demokratiseringsprocessen, och som bestod av en rad överenskommelser mellan de partier som nu ingick i parlamentet. De innefattade bland annat ökad pressfrihet och en försiktig liberalisering av diktaturens lagar. Men här fanns även ambitionen att kontrollera fackföreningarna som uppmanades att vara återhållsamma med sina lönekrav för att dämpa inflationen. För att få med sig de fackliga organisationerna gavs ett flertal löften om framtida reformer av vilka långt ifrån alla kom att infrias.⁽¹⁴⁾ Till en början var de båda fackliga organisationerna CCOO och UGT kritiska mot uppgörelserna men deras band till kommunistpartiet respektive socialistpartiet gjorde att de snart kom att inrätta sig i systemet. CNT blev då ensamt kvar som den enda stora fackliga organisation som ställt sig utanför det samlade etablissemangets uppgörelser.

De fackliga valen

Nästa steg för att omstöpa arbetsmarknaden togs då regeringen beslutade att fackliga val skulle hållas på alla arbetsplatser med fler än fem anställda. Systemet med de fackliga valen (*elecciones sindicales*) gick ut på att alla anställda, oavsett om de var fackligt anslutna eller ej, gavs rätt att rösta på någon av de olika fackföreningarna. Efter antal erhållna röster skulle fackföreningarna därefter få ett visst antal medlemmar arbetsbefriade (s.k. *liberados*) som med

⁽¹⁴⁾ Casanova, Julián & Gil Andrés, Carlos (2012), *Breve historia de España en el siglo XX*, Barcelona, Ariel, s. 215-216.